

Klaidos¹

Liudvikas Chominskis

Politiškai pralaimėjome karą rytuose. Reikia tai pagaliau suprasti. Prie to ženkliai prisidėjo abejotinomis sąlygomis pasiekti mūsų diplomatiniai laimėjimai.

Rygos taika, kurioje matyti Stanislovo Grabskio* ideologijos dėmę, yra mūsų Valstybinės minties rytuose pražūtis.

Lenkijos idėja – tai nepertraukiamos artimų rytų Europos šalių sąjungos su Rusijos ir Vokietijos sąjungomis ir federacijomis idėja. „Nuo Baltosios iki Juodosios jūros“ – tai pagrindas, kuriuo remiantis mes turėjome sugrupuoti iš caro arba bolševikų valdžios išplėštas tautas.

Po didžiosios ir „mažosios“² Antantės turėjome sudaryti trečią, bet natūralią, kadangi ji remtųsi vien tik bendrais interesais, valstybių grupę, kurios iniciatoriumi ir kūrėju būtų Lenkija.

Apsupti iš visų pusių priešų turėjome remtis kitomis tautomis, kurios kaip ir mes, siekė emancipacijos.

Apsauginė užtvara, kuri kaip jiems, taip ir mums yra nepriklausomybės plėtros apsauga, būtų ganėtinai stipri tam, kad būtų galima paskelbti šachą Rusijai ir Vokietijai ir tokiu būtu iš mūsų vakarų sąjungininkų gauti pakankamai pagarbos ir pripažinimo.

Valstybės kūrimas nėra susijęs vien tik su tuo, kad gerai suorganizuoti policiją, teismus, geležinkelį ir aprūpinimą būtiniausiomis prekėmis, ir ne su tuo, kad kas penkerius metus rinkti tiek ir tiek Seimo narių, ir netgi ne su tuo, kad kiekvienas pilietis turėtų laikiną saugumo jausmą šalies viduje, tada kai ginkluotos jaunimo grupės laiką nuolat turi leisti bastionuose ir pasienio teritorijose, tačiau su tuo, kad plėtros kelius žymėtų, kad valstybės gyvavimo prasmė būtų gilesnė, kad ji įvykdytų savo istorinę ir ekonominę prievolę suteikti kiekvienam vienetui ir visuomenės grupei galimybę nevaržomai plėtoti kultūrą ir materialų būvį.

¹ Išversta iš: Chomiński, Ludwik (1920). „Błędy”, *Przymierze*, № 20: 2-5.

² Vadinamoji Mažoji Antantė buvo įkurta 1920-1921 su Prancūzijos parama Čekoslovakijos, Rumunijos ir Jugoslavijos politiniam aljansui. Jos tikslas buvo išlaikyti Vengrijos neišsivadavimą ir užkirsti kelią Habsburgų monarchijos Austrijoje ar Vengrijoje atsigavimui. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba.*

Mūsų jėgos gali bijoti mūsų kaimynai – noro sujungti likimus su jėgos atstovais, netarnaujančiais idėjai, niekas nedemonstruos. Šiandien su liūdėsiu tai jau matome Latvijoje.

Neužtenka matyti šiaudo artimo akyje, kai rąstas patiems vaizdą užstoja.

Tautų nuo Baltosios iki Juodosios jūros sąjungos idėja prasideda Baltojoje Rusijoje, eina per Lietuvą ir Ukrainą.

Ne viską bus galima atlikti iš karto, tačiau mintis ir tendencijas reikia nurodyti, o mažuose dalykuose reikia būti sąžiningiems ir garbingiems – tada mumis tikės ir galima bus pasiekti didesnių rezultatų.

Baltosios Rusios klausimą turėjome savo rankose ir galėjome lengvai išspręsti. Tada būtų lengviau ir su Lietuva, o su laiku taip pat būtų galima išspręsti ir Ukrainos klausimą. Pradanganome Baltarusijos reikalą Rygoje, o per keistą nesugebėjimą pradanganame ir Lietuvą Vidurinėje Lietuvoje.

Apie Ukrainą jau iš viso negalvojame.

Kaipgi taip atsitiko?

Visų pirma, Baltarusija. Galima sutikti su tais baltarusišku reikalų „specialistais“, kokių mes turime daug, teigiančiais, kad Baltarusija iki šiol neparodė valstybinių – kūrybinių jėgų, kad tauta yra pasyvi ir daugiausiai nesąmoninga, kad ją skiria religinis padalijimas į dvi priešiškas stovyklas, kaip neseniai serbus ir kroatų, kad nedidelis skaičius vadų, kurie yra padalinti tarp kaimyninių valstybių, iki šiol vykdo skirtingą politiką, kad, vienu žodžiu, pasaulinis karas nepažadino baltarusių tautoje kūrybinės galios ir aktyvaus variklio tam, kad galima būtų kurti valstybingumą.

Netgi jei sutiktume su aukščiau nurodytais teiginiais, kurie iš tikrųjų realybėje reikalauja visos eilės rimtų pasvarstymų ir ne vieną kartą – tai vieno fakto, nepaisant visko, nebus galima perbraukti, t.y. *baltarusių tautos egzistavimo*, kuri užima rimtas teritorijas mūsų rytų sienose.

Baltarusių tauta yra. Galima ilgesniam arba trumpesniam laikui perbraukti baltarusišką „klausimą“, galime dešimtims metų atitolinti valstybingumo kūrimą, tačiau baltarusio egzistavimo fakto, baltarusių tautos egzistavimo fakto jau nebus galima paneigti.

Žiūrint į tai, kokią baltarusių judėjimas daro pažangą, kokius savo tautos dvasioje gauna laimikius, matant, kaip tautos sąmoningumas auga iš metų į metus, iš mėnesio į mėnesį, galima pranašauti, kad tautos sąmoningumo plėtra įvyks artimiausiu metu. Deja, jiems, kaip ir mums, tai įvyks tik tada, kai baigsis karas. Ir tada paaiškės, kad baltarusiško judėjimo konsolidavimas bus apsunkintas dėl valstybės padalijimo. Dėl kiekvieno naujoko silpnumo, o tuo labiau tarptautinėje arenoje, ši konsolidacija kol kas įvyks po

suvienijimo šūkiu tam, kad kažkada galima būtų iškelti *nepriklausomybės* šūkį, lygiai taip pat, kaip ir mūsų veiksmai per pastaruosius šešis metus.⁷

Bus iškeltas pirmas klausimas: su Lenkija ar su Rusija? Ir nepaisant natūralios įvykių sekos, nepaisant susipynusių kultūrinių, geografinių, istorinių ir ekonominių momentų, kurie Baltarusiją nesibaigiančiai natūraliu būdu suartina labiau su Lenkija negu su Rusija, bus gautas atsakymas – su Rusija. Tačiau neturėkime jiems už tai jokių pretenzijų, nes dėl to patys esame kalti.

Ten kur yra Minskas, Baltarusijos širdis ir lopšys, ten, kur yra vienalytė baltarusiška teritorija, ten ir bus visą šią tautą sutelkiantis centras.

Dėl pačių kaltės, dėl neveiklumo pergalės, kuri buvo aprenpta siauru argumentu „neerzinti Rusijos“, atidavėme Rygoje Minską rusų įtakai. Patys išsižadėjome istorinių užduočių. Taip. Tačiau ar per tai mes išsižadėjome Baltosios Rusios ir baltarusių? Ne. Užkariavome didelę teritorijos dalį, kurioje jie gyvena. Nustatėme tokias sienas, jog vienintelis centras, prie kurio gali traukti ši tauta – lieka Minskas. Tačiau Minskas yra paliktas rusų rankose.

Baltarusių klausimo, kaip galvojo St. Grabskis, Lenkija neatsisakė, tačiau ji atsisakė galimybės spręsti šį klausimą. Laimėjo Dmovskio* programa. Jo padalijimo linija, jo tiesioginė *siena su Rusija* buvo pasiekta. Tačiau, kiek net ir šita idėja buvo karikatūrizuota – netrukus įsitikinsime.

Prie Dmovskio linijos, netgi esant laikinam nacionalinės partijos laimėjimui ir jos psichikos tipui valdantr Lenkijoje, esant laikinai užmirštai federacijos idėjai, Baltarusija liko teritorija. Teritorija, likusi mūsų sienų ribose, po tam tikro laiko leistų plėtotis baltarusiškam judėjimui ir su lenkiškos demokratijos pagalba netrukus prietumėme prie mūsų istorinės užduoties iškėlimo. Federacijos idėja laisvų su laisvais atgimtų iš naujo, Lenkijos būtų įvesta į gyvenimą ir vėl pradėtų racionalią rytų Europos statybą. Visa baltarusių teritorija šalies viduje sektų jos vakarų dalį, keliančią su Lenkijos pagalba savo valstybingumo idealus. Tokiu būdu Rusijai būtų padarytas šachas ir tai priverstų ją mūsų atžvilgiu elgtis atsargiai. Šiandien įvyko kitaip. Baltarusišką klausimą turės Lenkija – o siekiai bus nukreipti link rytų.

Galėjome tam priešintis sudarydami sąlygas, sujungiančias baltarusišką judėjimą Lenkijos teritorijos viduje. Tačiau čia nėra kultūrinio centro, koks yra Minskas, nėra siekio tai padaryti ir nėra gilesnės logikos kurti valstybę iš nacionalinių teritorijų pakraščių.

⁷ Turima omenyje Lenkijos istorija, pradedant nuo geopolitinės padėties pokyčių, kurie įvyko po Pirmojo pasaulinio karo pradžios 1914 metų vasarą. – *Mokslinio redaktorius pastaba.*

Bijau, kad tada laimės kita politika – polonizacijos politika. „Kresų“ ir „Ostmarkės“⁸ politikos, kurios mums tikrai bus nenaudingos, naikins lenkų idėją rytuose ir sukels praradimą teritorijų, kurios buvo atkovotos lenkų krauju, taip nustumiant Lenkiją į praeitį.

Šiandieninis baltarusiškas sukilimas⁹, šiandieninės mums skirtos peticijos iš Minsko, Slucko ir Vilniaus krašto – tai tik netikėjimo sukurtų ryšių patikimumu išraiška, tai tik neviltis dėl bolševikų, tai tik paskutinis bandymas jėga perbraukti faktus ir mūsų lengvabūdiškumą Rygoje.

Po bolševikų įsitvirtinimo, vaivadijų, nesiskaitančių su tautiškumo sąlygomis, įvedimo, o iš mūsų pusės – po išorinės unifikacijos atlikimo – būsime liudytojais santykių ir nuotaikų pasikeitimo mūsų nenaudai.

Kol yra laikas turime pažinti savo klaidas kaip dėl Baltarusijos, taip ir dėl Lenkijos ateities, ir visas pastangas dėti tam, kad šias klaidas ištaisyti.

Gyvenimas pats savaime, kaip ekonominė ir istorinė linija, taip pat pabrėžia aukščiau nurodytus tikslus.

Darbui, klaidų taisymui dabar atėjo laikas!

O Lietuva? Čia vėl tas pats. Žodžiai yra mėtomi tuščiai ir nėra noro juos įgyvendinti. Užslėpta baimė dėl drąsesnės minties, ką jau kalbėt apie jos įgyvendinimą. Kai generolas Želigovskis* užėmė Vilnių, atrodė, jog dar vieną kartą yra atliktas bandymas, be to, reikia pridurti, kad pirmą kartą paremtas teisingais pagrindais.

Lenkija, nustebinta šia drąsa, kuri buvo užvaldyta entuziazmu. Buvo džiaugtasi tuo, kad Vilnius pateko į lenkų rankas. Visgi, buvo praleistas pagrindinis dalykas, kad Vilnių iš tikrųjų paėmė lenkai, o vietiniai džiaugėsi manydami, kad Vilnius grįžta į Lenkiją. Kada buvo pamatyta, kad generolas Želigovskis ir jo sušaukta Laikinoji valdančioji komisija turi tam tikrus platesnės skalės planus, kai buvo pamatyta, kad šitie planai peržengia atitinkamas ribas, neaišku kodėl egzistuojančias Seimo politikoje, tada buvo pradeda stengtis sutrumpinti šiuos nesavalaikius sumanymus. Tada nebuvo pastebėta, kad pranašumai, kuriuos Lenkija gavo dėl generolo Želigovskio veiksmų, tokiu būdu buvo prarasti.

Su keistu užsispyrimu, tačiau su geriausiu tikėjimu, vietoje Vilniaus buvo pradėta minėti Varšuva. Kn. Sapiega* su gr. Kosakovskio* pagalba

⁸ Ostmarkės (vok. Ostmark), arba Rytų markės, iki Pirmojo pasaulinio karo kartais vadinama Vokietijos imperijos Poznanės provincijos teritorija, apgyvendinta daugiausia lenkų. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba.*

⁹ Turima omenyje Slucko antisovietinis sukilimas, kuris įvyko 1920 m. lapkričio-gruodžio mėn., prieš artėjantį Raudonosios armijos atvykimą į šią teritoriją. Sukilimui vadovavo vietiniai baltarusių veikėjai, pagrinde eserų politinės orientacijos. Sukilimas buvo numalšintas bolševikų 16-osios armijos. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba.*

pradėjo vesti derybas su Lietuva širdingai dalyvaujant Tautų Sąjungos Kontrolės komisijai.¹⁰ Jau buvo privesta prie to, kad savarankiškas generolo Želigovskio veiksmai buvo pakeistas Lenkijos veiksmu, prieš pasaulį buvo prisiimta atsakomybė ir nežiūrint į tai, kad tai yra naudinga Kauno valdžiai, buvo sukurta situacija, kuri europiečiui atrodo kaip dviejų imperializmų – lenkiško ir lietuviško – kovos forma. Be to, atsižvelgiant į nesusipratimą dėl Lietuvos pavadinimo, pranašumas buvo suteiktas Kauno lietuviams, kuriems anksčiau rimtą smūgį sudavė Vidurio Lietuvos susikūrimas.

Tokiu būdu Lenkijos galimybės šiuo klausimu tarptautinėje arenoje buvo sumažintos ir tuo pat metu atsisakyta Lenkijos idėjinės politikos Lietuvos atžvilgiu. Vilniaus kraštui buvo užduotas klausimas: „į Lenkiją ar į Lietuvą?“ ir tokiu būdu buvo privesta prie būtinybės pasisakyti už Lenkiją, prie skausmingo federacinės krypties atstovams fakto, kad turi balsuoti ir agituoti už krašto padalijimą, už lenkiškumo įtaigos atsisakymą gimtojoje Lietuvoje, už amžino konflikto santykiuose įvedimą, už bendradarbiavimo sumažinimą ir Lenkijos įtakos rytuose praradimą, ir tai kas bus po to – abejones Lenkijos vadovaujantį padėti.

Kadangi šalis padalijimas į lenkų ir lietuvių dalis yra abiejų tautų bendro gyvenimo negalimumo patvirtinimas, tai Lietuvos metimas į Vokietijos glėbį, tai jų privertimas spekuliuoti dėl busimos Rusijos galybės, su kurios pagalba galbūt kažkada pavyks Vilniaus teritoriją atsikovoti ir sumokėti už prijungimą prie Lietuvos pastarosios prarijimu.

Taip pat. Vilniuje turi būti sušauktas Seimas, kaip didelės minties, kuri švietė gimstant Vidurio Lietuvai, atspindys. Seimas galėtų dar daug blogio ištaisys, sukurti dar pirmųjų iniciatorių mintyse egzistavusį centrą tam, kad būtų atstatyta LDK. Šis centras, gerbiant gyventojų tautinį individualumą, esant tolerancijai žydams, turintiems didelę įtaką rytų žemėse, kartu dalyvaujant posėdžiuose baltarusiams, o gal ir lietuviams, galėtų tapti įdomiu elementu Kauno Lietuvai iš vienos pusės, su kuria kaip lygus su lygiu diskutuodami galėtumėm prieiti prie tam tikrų susitarimų. Iš kitos pusės, ši įtaka galėtų būti nukreipta į rytus ir pritraukti Baltarusiją prie savo orbitos.

Platus didžiosios Lietuvos organizmas yra sudarytas kantoniniu arba panašiu pagrindu ir suteikia lietuviškų elementų lygiateisiškumą vakaruose, lenkiškų viduryje, o baltarusiškų rytuose ir neabejotinai duotų garantijas

¹⁰ Tautų Sąjungos Kontrolės komisija — institucija, Tautų Sąjungos Tarybos sukurta specialiai tam, kad stebėtų kaip Lenkijos ir Lietuvos konflikto dalyviai laikosi tarptautinių susitarimų. Komisiją sudarė trys žmonės. Praktiškai kontrolės veikla buvo vykdoma specialios karinės komisijos, vadovaujamos Prancūzijos pulkininko Piero Šardini. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba.*

tautų plėtrai visiems gyventojams, patenkintų nenutrūkstamus bendros visumos ūkinius ryšius. Lietuviškas organizmas plačiai remtųsi į Lenkiją dėl savo tarptautinių, karinių, ūkinių, muitinės ir komunikacinių užduočių, kas kartu su Lenkija buvo įgyvendinama ir duodavo tokius pačius rezultatus abejoms šalims.

Šiuo vieninteliu būdu dar galima būtų ištaisyti Rygos traktato klaidas, galima būtų Lenkijai atkurti jos natūralią plėtros eigą rytuose.

Tačiau, kur gi ten! Juk mūsų triumfuojanti vidutinybė to neleis. Kas? Suverenus Seimas Vilniuje! Niekada! Ir prasidėjo Lenkijos vidutinybės kova su didžiųjų minčių Lenkija, kiekviename žingsnyje buvo ribojamas laikinosios Vilniaus Vyriausybės savarankiškumas, ribojamos teritorijos, kuriamos karikatūros ir pan.

Šiandien jau susimąsto, kad iš valdančiosios komisijos¹¹ reikia atimti valdžios likučius, o Vilniaus Seimą, kaip rytų ateities statytoją, nustumti į juokingą pseudo-plebiscitinę komediją, suteikiant galimybę rinkti tik keliuose pavietuose.

Vidurio Lietuvos teritorija, kurios viena dalis yra okupuota lietuvių, kita užimta vietos valdžios ir kariuomenės, trečia – administruojama iš Vilniaus, o okupuota Lenkijos kariuomenės ketvirta dalis jau faktiškai yra prijungta prie Lenkijos teritorijos. Tiek, kiek Seimas, išrinktas iš visos Vidurio Lietuvos, tarptautiniame forume gali atsistoti lygiai su Kauno Seimu, tiek grupelė atstovų iš nepilno Vilniaus pavieto, Trakų valsčių, Ašmenos ir Švenčionių dalių neatliks užduoties. Bus tik forma, neaišku ar pakankama, t. y. šalies padalijimo triumfas. Šalia pigaus lenkų tautos patriotinių jausmų patenkinimo Vilniaus krašte, šalia gentinės ir tautinės neapykantos žadinimo, padalijimas neatneš nieko kito, kaip Lenkijos idėjinės rolės rytuose pašalinimą, kuri vėliau, visų pirma, veiks jėgos pagrindu.

Ar tai mums turi būti naudinga – nenoriu sakyti, atsakymą pateikiau šių samprotavimų pradžioje.

Vidutinybės triumfas, nacionalinio tipo psichologijos triumfas ateityje mums patiems ruošia pralaimėjimus.

Aš, visgi, giliai tikiu Lenkijos ateitimi ir jos, kaip laisvės idėjos nešėjo prigimtinė istorine plėtra, tikiu, jog visą tai, kas šiandien vyksta, kažkada bus panaikinta. Kiek dėl to bus sulaužyta nustatytų formų, kiek vargo, kiek kraujo pralieta – noriu net minėti.

¹¹ Turima omenyje Vidurinės Lietuvos valdančioji komisija (lenk. Komisja Rządząca Litwy Środkowej) – 1920-1922 m. Vidurinės Lietuvos vykdomosios valdžios institucija, faktiškai ministrų kabinetas. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba.*

Šiandienines Lenkijos klaidas rytuose taisys Lenkijos demokratija, pasisėmusi gyvybingų idėjų iš liaudies, kai ateities kartose bus prieita ne tik prie faktinės valdžios, bet ir kultūrinės.

Tai dar viena garantija tautomis, kurios yra istorijos ir geografijos aplinkybių pasmerkto gyventi su mumis.

Drauge ir remiant Lenkijos demokratijai jie taip pat galės įgyvendinti savo postulatus.

Liūdną jų likimo dabartį jaučia ir supranta Lenkijos demokratija, kuri iš tikrųjų yra vienintelis jų sąjungininkas. Jų nelaimė kartu yra ir mūsų nelaimė. Dabartinė jų nelaimė kartu yra ir Lenkijos nelaimė.